

gyel kultúrelemek. A szarkofág-alakú ácsolt ládák (*súsek, sušik, škrina, štok*) Szlovákia egész területén ismertek, oldaluk zsindeletechnikaival készül. Változatos az ornamentikájuk. Díszített gabonás szuszékok azonban csak a 19. században tűnnek fel. Gyakran kettéosztottak. A hasonló ruhásládákat fiókokra nem tagolják. Az ácsolt ládák már a középkorban használatosak voltak Szlovákiában. A szuszékkészítő központokból a magyar falvakba is elhordták a készítményeket. Itt említem meg, hogy az erdélyi Rézhegységben lakó szlovákok tömegesen szállítottak bükkfa ládákat, hombárokat a környező vásárookra. Az általuk készített hosszú, lapos tetejű ládákat vásárlóik *tót ládának* nevezték (Kós K., Szilágysági magyar népművészet. Bukarest, 1934. 39. l.). *Mruškovič Št.* a szlovákiai ácsolt láda közelebbi eredetével kapcsolatban nem foglal állást. Nagyon józanul látja széles körű európai elterjedését, s a római—bizánci kultúrával való kapcsolatát. Természetesen Szlovákiában különböző helyi formák alakultak ki, amelyek főleg a díszítésükkel és tetőformájukkal térnek el egymástól. *Mruškovič Št.* fenti mérsékelt álláspontját azért is hangsúlyozom, mert az ácsolt ládák kárpáti elterjedését különbözőképpen magyarázzák. A lengyel *Dobrowolski T.* szerint a lengyelekhez román vándorpásztorok közvetítettek a XIII—XVI. században (Zaranie Śląskie, 1931. 2. f. 101. l.). *Capesius R.* — anélkül, hogy körültekintően foglalkozna *Csilléry K.* véleményével — azt írja, de nem bizonyítja, hogy az ácsolt láda Romániában már a thrákok idejében ismert lehetett, a vesszőkasokkal együtt román földön fejlődött ki (*Capesius R.*, Mobilierul țărănesc românesc, 1974. 68. skk. l., 137.).

Ezek a kitérő megjegyzéseink is igazolják, hogy mennyire sokrétű kérdéseket vet fel *Mruškovič Št.* könyve, amelyet muzeológiai szempontból is mintaszerű kiadványnak tartok. A kitűnő képanyag, a múzeumi objektumok sokoldalú leírása, a szerző irodalmi tájékozottsága és problémalátása a könyvnek az európai néprajzi irodalomban is előkelő helyet biztosít.

Gunda Béla

SOPOLIGA MIROSLAV: NARODNA ARCHITEKTURA UKRAJINCIV SCHIDNOJ SLOVACCINI

(Ukrán népi építészet Kelet-Szlovákiában.) Ukrán Kultúra Múzeuma kiadása. Svidník, 1976. 132. l., 123 fénykép.

A kétnyelvű (ukrán és szlovák) munka a kelet-szlovákiai ukrán népi építészetet mutatja be. A magyar etnográfusok számára is sok tanulsággal járó könyv néhány fontosabb megállapítását a szlovák nyelvű szöveg nyomán a következőkben foglalhatom össze:

A szocializmus építésének időszakában gyors átalakuláson megy át a népi építészet is, noha már századunk elején a vagyonosabb rétegeknél és az Amerikát járt parasztnál a hagyományos faépítkezés helyére a kő- és sárépítkezés lépett. A településeket a topográfiai viszonyok befolyásolják. Jellemzőek a hosszú völgyi falvak, amelyeknél a házsor a patak két oldalán sorakozik. A házsorokat a patakon át kezdetleges hidak (*lavka*) kötik össze. Rendszerint a pata-

kot követi az út is. A Szepesség északi részén egy vagy két rokoncsalád csoportosan települ le, s a házcsoportok egymástól közelebb, vagy távolabb állanak. A házak elhelyezkedését szintén a topográfiai viszonyok határozzák meg. Általában végükkel néznek az utcára. Az építkezők tekintettel vannak arra, hogy a házak eleje ne legyen kitéve a hideg északi szeleknek. A lakóház és a gazdasági épületek a keleti részekben közös tető alatt vannak. A széles völgyekben az istálló, csűr a lakóházzal szemben párhuzamosan is épülhet. Ahol elég fa áll a parasztok rendelkezésére, az a törekvés figyelhető meg, hogy a lakóháztól a gazdasági épületet külön építsék (Szepesség). De ugyanitt (Osturňa, Littmanova vidékén) az egészen szűk udvart négy oldalról veszik körül az épületek. Ezek emlékeztetnek a hucul *hrazdara*, s lényegében a mi őrségi kerített udvaraink megfelelői. A fő építőanyag a fa, amelynek a megmunkálásához kitűnően értenek. Gyakran 2—3 szomszédot hívnak segítségül az építkezéshez. Korábban Lengyelországban (Halics) is vásároltak faházakat, amelyeket szétbontva hoztak át a határon és újból felépítették. Ilyen házak Bártfa környékén ma is állnak. Szinna. Mezőlaborc vidékén lomblevelű fákat használnak az építkezéshez (főleg bükkfát). Bártfa környékén a tűlevelű fák nyújtják a fő építőanyagot. Szvidník vidéke ilyen tekintetben átmeneti terület. A faházak télen meleg, nyáron hűvösök. A falgerendákat a sarkokon különböző formájú és elnevezésű kötésekkel erősítik egymáshoz. A gerendák közé mohát raknak, s végüket gyakran agyaggal, mésszel befestik. A gerendafal betapasztása és bemeszelése inkább a keleti részekben figyelhető meg. A szepesi ukránoknál nem általános. Csűrkapu, kerítés, kémény készítésénél sövényfonadékot is alkalmaznak. A tetőtőzet szarufás. A fedéshez zsupkőtegeket (*kyčka*), vagy zsindelet (*šyngla, gonta*) használnak. Jellemzője a lakóépületeknek a mestergerenda (*meštarnicja, meštarna, meštegerenda, meštahreda* stb.). Még előfordulnak kétosztató házak, amelyeknél a szoba elé szűk pitvar (*syni*) épül. A házak többnyire háromosztatúak. A hátsóház, vagy kamara után az istálló, a csűr következik. Főleg északon a ház mögé annak egész hosszában keskeny *pelevnyket* (*peleven, pletar, zahata* stb.) építenek, amely polyva, gazdasági szerszámok tárolására szolgál, de védi is a házat a hideg ellen. Ólubló vidékén a tető alá két házat is építenek olyan módon, hogy hátsó falukkal érintkeznek egymással. A kamarát a szobából is leválaszthatják. Az ilyen kamarák igen keskenyek. Osturňa vidékén a *syni* és a kamara között van a szoba. Az ilyen asszimmetrikus elhelyezés a szomszédos lengyel vidékeken is ismert. A szobában gyakran 10—12-en is meghúzódnak. A szoba legnagyobb részét a kemence foglalja el, amely belül fűtős és kürtő vezet ki a füstöt a padlásra, vagy a *synibe*. Előfordul még a kürtő nélküli, asztal formájú kemence is, amelynek a füstje szabadon áramlik szét a szobában. Az ilyen szobákat nevezik *dymňankanak*. A kemencében főznek, sütnek, gyümölcsöt, gombát szárítanak, s tetejét alvóhelyül használják. Napjainkban a kemencéknek több változata van. A Szepességben pitvarból fűthető kemencék is vannak, amelyek állóhasáb alakúak és körül vannak padolva. A szerző a berendezést három csoportba osztva ismerteti: 1. vannak pihenésre szolgálóak (ágy, bölcső, szék, asztal, lóca), 2. őrzésre, tárolásra szolgálóak (szekrények, kanalasok, polcok stb.), 3. dekoratív jellegű tárgyak (festett tányérok, ikonok). A lakószoba elrendezése diagonális. Az ágyak igen szélesek, mert a család több tagjának szolgálnak fekhelyül. A pitvarban, a szobában a különböző rudakat szárításra használják (fa, ruha). *Sopoliga M.* megismertet az istállókkal, csű-

rökkel, a különböző ólakkal (a baromfit télen a szobában is tartják a kemence alatti üregben), kamarákkal, amelyeket a fiatal párok hálóhelyül is használnak. Szinna környékén az abarak teteje mozgatható, Szvidník, Bártfa vidékén szilárdan áll a négy oszlopon. Az előbbi típus az *oboroh*, az utóbbi a *sinarna*. Sajátságosak a lakóépülettől különálló kamarák (*komora, sýpka*), amelyeknek boltozatos tapasztott tetejükre helyezik a nyeregtetőt. A tető tűz esetén könnyen eltávolítható. Jellemző gabonatartók a zszindelytechnikával készült szuszékok és a vesszőből font, megtapasztott kasok. A burgonyát még ma is gyakran az ágy alatt tartják. Megismerhetjük a pincéket, a lakóház földjébe mélyített vermeket (*rupa*), kutakat, a katlanszerű aszalókat, malmokat. Röviden szól a szerző a fatemplomokról is.

A könyv mindenképpen kitűnő forrása az északkeleti Kárpátok építkezésének. A fényképek kifogástalanok, de nélkülözzük az alaprajzokat, metszeteiket, a tetőfedés technikájának leírását, a boronakötések rajzát. A szöveg nem mindig világosan és részletesen ismerteti az épületek alaprajzát. Érdemes lett volna részletesen szólni azokról a lengyel falvokról is, ahonnan Bártfa környékére áthozták a lakóházakat. Hasonló esetekről tudunk Erdélyből is. A Gyalui havasok alján fekvő Bedecsen készült házakat, ólakat, színeket a Mezőségre, a Jára völgyébe, Torockóra, a Maros völgyébe is elszállították (Kós K., Centrul de dulgheri Bedeciu. Activitatea muzeelor c. kiadványban, Kolozsvár, 1956. 173—178. l.). Házkészítő műhely volt korábban az udvarhelyi Zetelaka, ahol „házépítéshez szükséges boronákat faragnak, s azokat felépítve adják el, hogy újból szétszedve, elszállítsák...” (Orbán B., A Székelyföld leírása, I. k. Pest, 1868. 65. l.). A százbányicai román templomot a Beszterce melletti Bilakról hozták el (Erdély, VIII. 1 899. 53. l.). A somogyi horvátoknál (Berzence) nem volt ritka eset, hogy más faluban jó karban levő házat megvettek, szétszedték, a fa alkatrészeket Berzencére szállították és ott újra felépítették (Népr. Ért. 1933. 52. l.). A beregi Dercenből a Nyírségbe szállították a sertésólakat. A vásárban felállították, s úgy vette meg a gazda. A bihari síkságon még ma is állnak olyan sertésólak, amelyeket a Fekete-Körös völgyéből hoztak le. A ház- és ólkészítő műhelyek — az elmúlt idők házgyárai —, részletes tanulmányozása a kárpáti néprajz fontos feladata lenne.

Sopoliga M. könyvét hasznos bibliográfia egészíti ki. A szerzők sorában szívesen vettük volna a német Kaendl R. Fr. és a lengyel Falkowski J. munkáinak megemlítését. Azt sem hallgathatjuk el, hogy két magyar tanulmány is foglalkozik a kárpáti ukrán építkezéssel (*Nemes M.*, A rutén építkezés. Népr. Ért. X. 1909. 223—233. l., *Sztripszky H.*—*Bilak I.*, Dolha és vidékének néprajza. Népr. Ért. XVI. 1915. 132—138., XVII. 1916. 141—158. l.). Úttörő kísérletként kell számon tartanunk *Pásztor L.* könyvét: A rutének települési viszonyai és építkezésük kultúrgeográfiai szempontból. Ungvár, 1913.

Mind ezek a megjegyzések *Sopoliga M.* munkájának a jelentőségét nem csökkentik. A Kárpát-kutatás szempontjából is elismeréssel tartjuk számon és várjuk a szlovákiai ukránok néprajzára vonatkozó további publikációit. Elismerés illeti a szvidníki ukrán múzeumot is, hogy *Sopoliga M.* könyvét megjelentette.

Gunda Béla